

155 en 420) daarentegen treft men dan weer Arras aan. Bij het no 186, een Latijnse oorkonde, vindt men 'Sint-Radegundis de Poitiers' en bij no 73, een Frans stuk 'Angnies, vrouw van Michiel Doubrekin'.

Ook het alfabetisch register met zijn dicht opeengepakte druk en met zijn wemeling van cursief en gewone letter leek ons ook bij het gebruik niet zo handig. Onnauwkeurigheden ontbreken er trouwens niet in. Het in no 261 gesignaleerde Moerkerke hebben wij er niet aangetroffen. Bedoeld werd waarschijnlijk Stomparshoeke, een gehucht van die lokaliteit. De Brugse makelaarscorporatie wordt onder de hoofding Brugge wel gesignaleerd voor no 295, maar niet voor no 290. De vermelding van een bisschop van Doornik in no 382 werd in de klapper opgegeven als no 383. Atrecht komt niet voor in no 92 zoals het register aangeeft, maar wel in het niet geciteerde no 93. Nu eens worden kerkelijke instellingen in de klapper opgenomen onder de hoofding van de vestigingsplaats, dan weer onder hun eigen naam, maar vaak ook ontbreken zij volledig. Ook in de tekst zelf komen enkele onachtzaamheden voor. Het no 48, gedateerd 1250, is in feite een onbestaande oorkonde en dient te worden geschrapt. Het betreft gewoon document no 56, waar het op zijn juiste datum 1252 is geplaatst. Bij no 92 is *et* waarschijnlijk slechts een drukfout voor *el*. De recente uitgave van deze oorkonde door C. Wyffels in de *Handelingen Koninklijke Commissie voor geschiedenis, CXXXII* (1966) 99-101 werd bovendien niet opgegeven. Ook de analyse ervan voldoet niet volledig. In feite gaat het om een bevestiging van een privilegie van 7 april 1279, waarvan de tekst volledig erin werd overgenomen. Daarom moest de auteur volgens de door hem gevolgde werkwijze ook op die datum een regest hebben ingelast. Ook het no 100 werd in de geciteerde publicatie van C. Wyffels uitgegeven, terwijl ook de uitgave bij G. Espinas en H. Pirenne in hun bekende *Recueil...*, I, 560, no 155 van de oorkonde no 56 over het hoofd werd gezien. Enkele malen ook werden de initialen die in de oorkonden voorkomen tussen haakjes opgelost, maar in andere gevallen (bijvoorbeeld no 201) werd dit nagelaten ofschoon het zonder moeite kon gebeuren.

Een analytische inventaris zal wel altijd ergens schoonheidsvlekjes vertonen en het was zeker niet de bedoeling iets af te doen van de waarde van het uiterst nuttig werkinstrument dat A. Schoutet de historici heeft verschaft. Men kan slechts hopen dat hij zijn opzet snel zal kunnen voltooien en dat hij voor het geheel een globale, duidelijke en nauwkeurige klapper zal aanleggen.

R. van Uytven

C. A. van Kalveen, *Het bestuur van bisschop en Staten in het Nedersticht, Oversticht en Drenthe, 1483-1520* (Dissertatie Utrecht. Bijdragen van het instituut voor middeleeuwse geschiedenis der rijksuniversiteit te Utrecht, XXXVI; Groningen: H. D. Tjeenk Willink, 1974, 540 blz., f 60.-).

De schrijver van dit lijvige boek stelde zich ten doel de politieke geschiedenis te beschrijven van Sticht en Oversticht gedurende de jaren 1483-1520. Een ouder plan om het onderzoek tot 1528 voort te zetten, liet hij uit overwegingen van tijdnood varen. Begin- en eindpunt zijn daardoor wat willekeurig: niet de aanvang van het episcopaat van David van Boergondië, maar het herstel van diens gezag door Maximiliaan van Oostenrijk vormt het begin, een in Overijssel uitgebroken stedenoorlogje, drie jaar nadat bisschop Filips van Boergondië het heft in handen had genomen, het einde.

De auteur heeft met grote toewijding het beschikbare archiefmateriaal bestudeerd en er in ruime mate gegevens aan ontleend over instituties, binnen- en buitenlandse politiek en

financieel beleid van de bisschoppen en Staten. Zijn poging om aan al wat er op deze terreinen voorviel gelijkelijk aandacht te schenken, maakte echter dat het resultaat van zijn werk een wat monotoon en tegelijk rommelig verslag is. Het sorteren van de feiten volgens 'thema' - door de schrijver als middel gekozen om enige orde in zijn materiaal te brengen en door hem, mijns inziens ten onrechte, als 'analytische behandeling' bestempeld - werkt niet erg verhelderend. Het 'thema' wordt te vaak abrupt onderbroken door paragraafjes over de werking van bepaalde bestuurslichamen, het belastingsysteem en zelfs over de inrichting van het gebruikte archief (28). Voor de chronologische problemen, die de opzet meebrengt, heeft schr. geen oplossing: zijn eerste hoofdstuk begint omstreeks 1493, het volgende ca. 1483 etc. Herhalingen zijn op die manier nauwelijks te voorkomen en schrijver heeft die ook binnen één hoofdstuk, soms zelfs op één pagina niet weten te vermijden. Ongelukkige formuleringen in de trant van 'de Staten dienden de bisschop toestemming te geven tot' (tweemaal op 27, cf. 33) verhogen de algemene indruk van onhandigheid, die dit boek wekt. Ook de bibliografie, die geen typografisch onderscheid maakt tussen monografie en artikel is, onhandig ingericht.

Dat is erg jammer, want de studie van Dr Van Kalveen heeft veel verdiensten. Een gedetailleerd onderzoek naar de politieke geschiedenis van het Sticht in de laatste halve eeuw van Utrechts zelfstandigheid heeft nooit eerder plaats gevonden en het is bijzonder nuttig dat het gebeurde hier op de voet gevolgd en nauwkeurig beschreven wordt: de complicaties welke de zware schuldenlast voor het Sticht veroorzaakte, de gewapende conflicten die er meermalen uit voortkwamen, en vooral de manoeuvres van bisschop en Staten in de benarde positie tussen Gelre en Habsburg, die er tenslotte toe leidden dat in 1510 de bisschop met zijn Overstichtse Staten een open oorlog tegen Gelre voerde waarvoor hij tevergeefs om bijstand van de Nederstichtse Staten vroeg. Toen vervolgens het Sticht in oorlog raakte met het Habsburgs gezinde IJsselstein kwam de bisschop in een isolement dat hem rijp maakte voor resignatie van zijn zetel ten behoeve van Filips van Boergondië. Schrijver besteedt veel aandacht aan de financiering van de schuldenlast in het door hem beschreven tijdvak en aan de opbrengst van de belastingen welke door de Staten van het Sticht en het Oversticht aan de bevolking zijn opgelegd om rentebetaling en aflossing mogelijk te maken. Het boek eindigt wat abrupt met het relaas van een tol-oorlogje tussen Kampen en Zwolle en de omstandigheden die er toe geleid hadden.

J. A. Kossmann

H. de la Fontaine Verwey, *Humanisten, dweppers en rebellen in de zestiende eeuw* (Uit de wereld van het boek, I; Amsterdam: Nico Israël, 1975, 162 blz. en 40 blz. foto's, f 30.-).

Bij bundeling van verspreide geschriften door vrienden wordt de schrijver geëerd, maar wordt ook aan lezers een dienst bewezen. Zeker, zoals in dit geval, wanneer opstellen in zo specialistische of zelfs slechts antiquarisch te achterhalen tijdschriften (*Folium, Het Boek*) zijn verschenen. De schrijver, van 1954 tot 1974 de leerstoel voor 'de wetenschap van het boek' bezettend, put inderdaad uit wel zeer toegespitste kennis, maar is er niettemin in geslaagd zijn specialisme te passen in een kader dat elke historie-beoefenaar raakt en bij herhaling verrast, bijvoorbeeld als duidelijk wordt, welk een inspiratie op moderne letterontwerpers is uitgegaan van zestiende eeuwse voorbeelden.

Steeds worden drie aspecten onder het vergrootglas gezet: het boek in de cultuur, het boekenbedrijf en de typografische vorm. Voordat proeven op de som worden gegeven, is de lezer hierover door een inleidend hoofdstuk ('De geboorte van het moderne boek', 11-39)